

Suriye ve Filistin Mektupları

Yusuf Akçura, Haz. İsmail Türkoğlu

İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2016, 208 sayfa, ISBN: 978-6051553962.

İsmail ÖZ

İsmail Türkoğlu tarafından Türkçeye çevrilerek yayına hazırlanan bu çalışma I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde yani 1913 yılında, Osmanlı'nın yıkılış döneminin önemli ilim ve fikir adamı Yusuf Akçura'nın Suriye ve Filistin'e *Vakit* gazetesi muhabiri olarak gerçekleştirdiği yolculuk esnasındaki gözlemlerini içeriyor.

Akçura yaptığı seyahati bir muhabir olarak gerçekleştirse de gözlemlerini ortaya koyarken ya da gördüklerini tasvir ederken beslendiği zihinsel kaynak onun çok daha ötesinde metinler ortaya koymasını sağlamıştır. Kendisi de aslında Suriye'de Amerikan okulundan sonra

ziyaret ettiği Türk okulunda gördüğü düzensizlik ve geri kalmışlığa hayıflanırken, muhabirliğini bir tarafa bırakıp okul müdürüne yönelttiği sitemlerden bahsederken, orada sadece bir muhabir gibi olamadığını bir anlamda itiraf ediyor. Ferdi olduğu bir toplumun aynı zamanda öznesi olduğu bir zaman diliminin bu haline ilgisiz kalamayışında bir göstergesidir bu aslında.

Akçura'ya yaptığı seyahatte çok derin bakış açıları veren hatta romancıları dahi kışkırtacak derecede güçlü tasvirler ve ironik göndermelerine ya da analogik değerlendirmelerine fırsat veren çok önemli bir hayat hikâyesi eşlik eder.

Doğumu, 2 Aralık 1876'ya, daha sonra Erkan-ı Harbiye öğrencisi bir muhalifi olduğu için sürgün yiyeceği II. Abdülhamit'in tahta çıkış yıllarına denk gelmektedir. Moskova'nın güneyinde Ulyanovsk ta bir fabrikatörün çocuğu olarak dünyaya gelmişti ama 2 yaşında babasını kaybetti. İstanbul'la tanışması 7 yaşındayken oldu. Daha sonra kurulacak olan Cumhuriyette, hem milletvekili hem de ilim adamı olarak ideolojik ve fikrîsel şekillenmesinde önemli katkıları olduğu gibi Osmanlı'nın yıkılma sürecindeki kafa karışıklıklarına dair de bugün hâlâ önemini kaybetmemiş olan *Üç tarz-ı Siyaset*'i yazdı.

Siyasi mücadelesi sadece Türkiye'de değildi elbette. Doğduğu ülke olan Rusya'da da Türkler azınlık konumundaydılar ve onların savunulmaya ihtiyacı vardı. Bu vesileyle Duma'ya girebilmek için aday oldu. Fakat aksiyonerliği Rusları da ürkütmüş olacak ki seçimler yapılan kadar esir edildi ve meclise girmesi engellendi.

Kendisinden bahsetmeyi pek sevmediğini, bu anlamda sadece ve henüz olgunlaşmadığı yıllarda kaleme aldığı *Defter-i Amâlim*'i dışarda bıraktığımızda rahatlıkla söyleyebiliriz. Kendisi hakkında çok fazla şey bilmememizin sebebi, sadece Akçura'nın kendisini anlatmayı sevmemesiyle ilgili değildir. Bizim ilim dünyamızın da belirgin ilgisizliği derin analiz gerektirmeyecek kadar açıktır. Onu bize en çok tanıtan ve Türkiye'de henüz eserinin üzerine çıkmış bir eser bulunmayan bir Fransız akademisyen François Georgion'dur.

Akçura'nın bu aksiyoner ve yılgınlık bilmeyen hayatı, Kars Milletvekili olduğu 11 Mart 1935 yılında sona erdiğinde, hem uğrunda önemli mücadeleler verdiği Cumhuriyet 12 yaşına gelmişti hem de 23 yıla damgasını vuran Cumhuriyet Halk Partisi'nin "oy birlikli demokrasi"si zirvedeki yıllarını yaşıyordu.

Akçura mektuplarında İttihat ve Terakki'nin Arap coğrafyasında uyguladığı Örfî İdareyi eleştirirken "mutlak egemenlik ancak medeniyet ve kültürle sağlanır, istibdatla değil" diyordu. Aslında engin bir ilmi birikime sahip ve içerisinde "özgürleşmek" üzere geldiği istibdadın neleri yıktığına bakarak bunları söyleyen Akçura, hiç kuşku yok ki Tek-Parti

iktidarında filizlenen ve o yıllarda hissedilemese de sonraki zamanlara sirayet eden “*demokrasi tohumlarının ekicilerindendi*” demek abartılı olmayacaktır kanaatimce.

Akçura'nın mektupları aradan geçen 113 yıla rağmen hala bölge üzerinde bitmeyen yabancı emellerini bütün yalınlığıyla ortaya koyuyor; pek çok yerinde başlığı ya da yayınlandığı dönemi çıkarsanız sanki “*bugünü anlatıyor*” diyeceğimiz kadar güncel emellerdir bahsedilenler.

Mektuplar ayrıca Osmanlı'nın o toprakları kaybedişinin ilmi, siyasi ve teknolojik yetersizlikler yanında hiç para gerektirmeyen tebessümden dahi mahrum bırakılmışlığa bağlı olduğunu acı gözlemlerle yansıtıyor.

Batı'yla kıyasladığında “*insafsızlık*”la suçlanacağını bilerek yapıyor eleştirilerini. Çünkü Durkheim'in “*anlamlandırma için mukayeseler önemlidir*” sözünün hakkını verebilecek bir tecrübeye sahiptir Akçura. O tarihlerde “*Burası ayrı bir padişahlık!*” dediği Suriye ve Filistin'e gidebilecek bir Türk gemisi bulunmadığı için yabancılara ait gemiyle yolculuk yapmak zorundadır çünkü tıpkı devletin en gizli/özel belgelerini taşıyan zarflar gibi. Yolculuk esnasında birlikte kaldığı Müslüman oda arkadaşlarının pisliği ve vurdumduymazlığı karşısında Batılıların düzenini, iç çekerek dile getirmek zorunda kalan yazarın bu iç çekişleri, yolculuğunun ilerleyen günlerinde daha da anlamlı karşılaştırmalarla derinleşecek ve zaman zaman bu iç çekişler yerini hayıflanmaya bırakacaktır. Duvarında “*ennezafetü minel iman*” yazan Hacı Davut Lokantası'nın, ayete muhalif pisliği karşındaki tabloyu bir ironi ile sunarken diğer tarafta Amerikan okulları ile Türk okullarının, hakeza Filistin'de olduğu gibi Fransız otelleriyle Müslüman otellerinin arasındaki kıyas götürmeyen düzen ve hijyeni satırlarına içi acıyarak taşımaktadır.

Arapların “*hürriyet, ıslahat*” derken kendilerine yetemeyişlerini ve aslında Osmanlı'ya karşı elde edilecek, haklı da olmadığına inandığı bir hürriyet arayışının, bu defa da Batı'ya kaptırılacağını çok açık örneklerle anlatıyor mektuplar. Yazarın Hristiyan bir gençle geçen bir diyalogu “*neyiniz engelleniyor*” sözüne aslında söyleyecek hiçbir gerçek mazeretlerinin olmadığını gösteriyor. Sadece Osmanlı'dan bekleyen halkın şahsi teşebbüsten yoksun olduğu ve özgürlüklerini verme pahasına Batılıların sunduğu imkânları tercih ettiği de yine yazarın başka bir gözlemi üzerinden gözler önüne seriliyor; “*Fransızların var ya bizim yapmamıza ne gerek var.*” diyen bir toplumun gerçek bir hürriyetinin olamayacağını anlatıyor bize.

Filistin'deki kaybedişin fotoğrafını o günlerde çok net çeken yazar, ta o günlerde bölgenin etkili mensuplarının önce Yahudiler sonra Hristiyanlar ve ancak ondan sonra Müslümanlar olduğunu söylüyor. Osmanlı'nın Balkanları da anlayamadığını orada ortaya çıkan muhalif

sesleri önceden sezemediğini ya da dikkate almadığı için oraları kaybettiğini belirten Akçura, aynı tablonun seyahat ettiği bölgelerde de var olduğunu ve eğer böyle giderse oraların da kaybedileceği gerçeğini yine o günden görebilmiş ve ibret vesikası uyarısını yapmıştır. Bu uyarıyı yaparken Türklerin büyük bir medeniyet olduğu gerçeğine vurgulu umudunu da koruduğu görülüyor. Fakat sonraki nesiller tüm bu umutlu tahlillere rağmen gerçekleşenin de yazar gibi şahididirler.

Osmanlıya ait ama Osmanlı'nın parasını dahi kullanmayı tercih etmeyen, okuttukları tarih kitaplarında bile tabi oldukları devletin tarihini öğretmeyen, Türkçeye ilgi duymayan bir coğrafyanın, parçalanmaya doğru giden sosyolojik yönü güçlü bir kalemin sosyolojik ve siyasi analizleriyle tahlil ettiği bu mektuplar sadece bir muhabirin analiz içermeyen aktarımlarından çok daha fazlasını aktarıyor.

Yazarın mütevazılığı sebebiyle de kendisini sunduğu bu çalışma dönemin Suriye ve Filistin'i Beyrut'u ve pek çok şehrini mesela Yafa'yı, Kudüs'ü adeta panoramik bir fotoğraf mesabesinde ortaya koyuyor.

Tarih ve millet şuurunu ne olduğunu ve olmadığında da nelerin olabileceğini açık bir projeksiyonla sunan Akçura'nın bu mektupları çok kalmış bir çalışmanın sonunda yeni nesillerle buluşturulmuş oldu. Fakat yine çok manidar bir şekilde bugün terörle boğuşan bölgelerin yeni durumunu analiz etmede de çok önemli bir hafıza oluşturacaktır kanaatindeyim. Her ne kadar gecikmiş olsa da süreklilik arz eden bölgesel sorunların belirli bir aşamasından sonra devreye giren bir hafıza olarak yine önemli bir vazife ifa edecektir.

Kısacası Akçura bu mektuplarda parasıyla, teknolojiyle, siyasi istikrarıyla ve bölge insanının gönlüne girmeyi hedefleyen din adamlarıyla Batı'nın Arap coğrafyasını nasıl kolektif bir sarmal içerisine alarak ele geçirdiğini çok etkili ve akıcı bir dil ile kaleme almış. Batı'nın birçok alandaki dönemsel üstünlüğünü “*maalesef*” diyerek kabullenmiş fakat asla karşısında ezilmemiş öz güvenini yitirmemiştir. Tam aksine onu aşılacak üzere ciddi yazılar yazmış ve sözleriyle etkilemeye çalışmıştır.

Yayına hazırlayanın önsözünden anlaşıldığına göre devamı da gelecek olan ve hiçbir gencimizin bu hafızadan uzak kalmaması gerektiği kanaatini uyandıran bu çalışma, benliğini kaybetmek istemeyen toplumlar için de önemli bir nasihat gibidir. Bölgenin bugün ki halini görünce, Akçura'nın sessizliğe bürünen dilinin şunu terennüm ettiğini hâlâ duymak mümkündür, kanaatimce; “*Ben dememiş miydim?*”